

ЮБИЛЕЙ

ПРОФ. Д-Р КИНА ВАЧКОВА НА 70 ГОДИНИ

На 7 април 2013 г. проф. д-р Кина Вачкова навърши 70 години – значим повод да отбележим нейната кръгла годишнина и извървения досега плодотворен научен и преподавателски път.

Кина Вачкова завършва Софийския университет „Св. Климент Охридски“, специалност Българска филология през 1966 г., а от 1969 г. започва работа в Шуменския университет (тогава факултет филиал на Софийския университет, по-късно Висш педагогически институт и Шуменски университет). Началото винаги е трудно, но когато до теб са твоите университетски учители и можеш да черпиш от техния богат опит, работата поражда стимули и носи удовлетворение. Нейни учители в преподавателското и научно поприще са видни учени от Софийския университет като акад. Вл. Георгиев, чл.-кор. Л. Андрейчин, проф. Хр. Първев, проф. Ел. Георгиева, проф. Б. Симеонов, проф. В. Попова и др. Наред с някои от тях тя е сред основателите и първостроителите на Шуменския университет. Усвоява от тях не само научни знания и преподавателски умения, но и техния академичен дух. С личния си пример и с поставянето на високи научни критерии тя допринася за създаването на такъв дух в Катедрата по български език и вече 45 години се придържа към неговите принципи, като приучва на тях и израстващите в академичната кариера млади преподаватели.

Има шанса да специализира при видни български и чуждестранни учени. Започва преподавателската си работа като асистент на проф. П. Пашов, а след това и на чл.-кор. проф. Л. Андрейчин. В началото специализира в Санктпетербургския университет при видния езиковед проф. Ал. Гак (1974 г.). Характер на сериозна специализация има и 4-годишната ѝ работа като лектор в Карловия университет – Прага. Съществено влияние в научното ѝ израстване оказва участието ѝ като представител за България (от 2000 г. и до днес) в авторитетната Комисия за славянски книжовни езици към Международния комитет на славистите, основана и повече от 20 години председателствана от проф. А. Йедличка.

През 1980 г. получава научната степен доктор (к.ф.н.) (дисертация на тема *Добри Войников и формирането на новобългарския книжовен език през третата четвърт на XIX век*), през 1986 г. е избрана за доцент, а през 2008 г. става професор.

Трудно е да се посочат всичките прояви проф. К. Вачкова на университетски организатор и администратор, на преподавател и учен, на общественик и гражданин. Три мандата е ръководител на Катедрата по български език (1983–1985, 1989–1992, 2004–2008), има административен опит като декан на Факултета по хуманитарни науки (1993–1994) и като зам.-ректор по учебната дейност (1995–1997). Била е три мандата председател на Общото събрание, директор на Центъра за връзки с обществеността, ръководител на Лабораторията по приложна лингвистика в Шуменския университет и пр. От 2000 г. е член на Комисията за славянски книжовни езици към Международния комитет на славистите, а от 2008 до 2013 председател на същата комисия, съответно и участник в ежегодните ѝ заседания и конференции, както и в провежданите на всеки пет години Международни славистични конгреси (от 1983 до 2013 г.). Активно участва и в културния живот на гр. Шумен, например председател е на Славянското дружество „Васил Друмев“ – клон Шумен, един от основателите е на клона на Съюза на учените в

града, желан оратор по различни поводи, често канен редактор и рецензент на различни издания, сценарист и консултант на филм за Добри Войников, гост на електронни и книжни медии и пр. През 2011 г. написва и издава *История на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“* и съставя сборник с очерци за историята на катедрите в него. През 2013 г. написва историята на Комисията за славянски книжовни езици (в съавторство с Ян. Босак), издадена в сб. *Oblicza slawistyki* (Opole 2013). И на всяко поприще тя се доказва като незаменим организатор и деен общественик, пълна с инициативи, енергия и целеустременост. Носител е на редица отличия, като на орден „Кирил и Методий“ III степен, Наградата на Шумен за принос в науката и висшето образование, получила е множество почетни и благодарствени грамоти, удостоена е със званието „почетен професор на Шуменския университет“.

Проф. К. Вачкова е продуктивен автор, учен с ярко присъствие в националния и международния научен живот. Богатата ѝ научна продукция я очертава като изследовател с разностранни интереси в областта на историята на новобългарския книжовен език, книжовноезиковото строителство, теорията на книжовните езици, диахронната и синхронната социолингвистика, проучвател на славянските културни и езикови контакти, съвременен български език, най-новите тенденции в развитието на българския език в славянски и европейски контекст. Публикациите ѝ включват над 250 заглавия: монографии, учебни помагала, студии, статии, рецензии, хроники, персоналии, езикови бележки и др. Много от тях са публикувани в чужбина.

Особено съществен е нейният принос в проучването на книжовноезиковите процеси през Възраждането и тенденциите на нормализация и кодификация, ролята на видни представители на интелигенцията за изграждането и обогатяването на книжовния език, проблема за градските говори, изграждането на административния стил, осветляване на българо-чешките културни и езикови контакти, чешкото влияние в попълването на терминологичната система в различни научни области, функционалната типология на новобългарския книжовен език, проблемите на стандартизация и функционирането на българския книжовен език в съвременни условия, съвременната езикова ситуация и процеси, свързани с европейската интеграция. Всички тези изследвания съдържат изводи, които почиват на богат фактологичен материал и солидна аргументация. Изследванията на проф. К. Вачкова се отличават с целенасоченост, научна зрялост, новаторство и компетентност.

Началният период на научното ѝ израстване се свързва с проучването на книжовноезиковата практика на дейци, родени или живели в Шумен, с което допринася за всестранното осветляване на културната история на града през Възраждането. Към тази проблематика я насочва чл.-кор. проф. Л. Андрейчин. Първите ѝ публикации са посветени на творчеството на Д. Войников, разгледано в контекста на книжовноезиковата ситуация през третата четвърт на XIX в. В многоаспектното проучване на делото на този забележителен възрожденски творец авторката анализира граматичната и лексикалната система на Войниковия идиолект, графичните и правописните му особености, представя неговите заслуги като строител на книжовния език, отбелязва усета му за стилова диференциация на езиковите средства в различните по жанр творби, търсенията му по посока на инвариантна, наддиалектна норма. Интересът ѝ към тази тема продължава и след защитата на дисертационния труд (1986), като включва в анализите си и други представители на шуменската интелигенция: В. Друмев, С. Доброплодни, В. Стоянов, Ил. Блъсков, Р. Рачев, Митрополит Симеон и др. Обект на нейното внимание е дейността и на други знакови фигури в историята на новобългарския книжовен език като Ив. Момчилов, Й. Груев, Г. С. Раковски, Н. Първанов, Натанаил Охридски и др. Задълбочено разглежда техните езикови възгледи и влиянието на европейските образователни и филологически идеи върху творчеството им, доказва заслугите им на строители и ревнители на българския език.

В. Друмев е друга внушителна фигура, свързана не само с възрожденския Шумен, но и с развитието на българската национална култура. На неговата личност и книжовноезиково дело К. Вачкова посвещава хабилитационния си труд за доцент, публикуван като книга: *За установяването на нормативност в морфологията на новобългарския книжовен език (Върху материал от творчеството на Васил Друмев)* (1998, 181 с.). Въз основа на задълбочен анализ тя стига до извода, че авторът изповядва реалистични схващания за езика, почиващи върху научна основа и тясно свързани с младата тогава славистична наука. Тя се заема и с малко изследвания през 80-те години на ХХ в. въпрос за езика на възрожденската драма, като стига до важни изводи, свързани с процесите на стиловата диференциация и обогатяване на изразните възможности на книжовния език.

Вачкова разширява кръга на въпросите за стилообразуването, проучвайки документи на Шуменската община от 30–50 години на ХІХ в., и идва до две важни за историята на НБКЕ заключения: 1. че изграждането на административния стил трябва да се свързва не само с преводни, но и с наличните, но слабо проучени оригинални български документи; 2. хронологичната граница на формирането на деловия стил би трябвало да се измести няколко десетилетия назад. Припокриването на това мнение на авторката с изказани становища от някои учени, изследвали ранната делова кореспонденция, откроява нейните ценни изследователски качества – правилно диагностиране на езиковите явления и тенденции, търсене на нови сигурни аргументи и доказване по безспорен начин на дадена теза. Това се отнася и за други нейни публикации, свързани с епистолярното наследство на изтъкнати български книжовници и с документацията на българските общини и читалища през Възраждането, които убедително потвърждават тази ѝ авторска теза.

Друг приносен момент в научното творчество на К. Вачкова е проучването на шуменския градски говор. Градските говори като наддиалектни формации през Възраждането са в основата на градивните езиковокнижовни процеси и маркират специфичния път на формиране на НБКЕ през Възраждането в неговия по-късен етап. След Л. Андрейчин и Р. Русинов К. Вачкова с голяма последователност и вещина доразвива този проблем върху материали на дейци от Шуменския книжовен кръг, доказва съществуването на шуменския градски говор и описва неговите характерни черти, което я прави най-добрия познавач по темата.

Занимавайки се десетилетия с проблеми, свързани с Шуменското книжовно средище: описание на езиковата ситуация на града през Възраждането, ролята на шуменци в градивните книжовноезикови процеси и т.н., и проучвайки непрекъснато нови документи и исторически факти, отнасящи се за Шумен, авторката добавя нови съществени штрихи към неговия облик, които променят не само очертанията на вече познатото, но му дават и качествено ново съдържание в книгата *Шуменската школа в историята на новобългарския книжовен език. Помагало за студенти*. Трета част. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2005, 220 с. С натрупания през годините фактологичен материал тя стига до нов, обобщаващ етап в анализа, който ѝ дава основание да приравни по статут Шумен с традиционно приетите книжовноезикови школи през третата четвърт на ХІХ в. (Пловдивска, Търновска, Каравелова, Дринова). Въпреки че по въпроса за тези школи битува по инерция мнението, че всичко е казано, оказва се, че има още редица неща за изясняване (в терминологичен и съдържателен план, вкл. дали това са школи, книжовни кръгове, модели, практики, кодификационни проекти; кои от тях да приемем за синонимни названия и др.), и в тази насока тезата на К. Вачкова ни подсеща, че в науката винаги може (и трябва) да има и нови прочити и дискусии.

От същата поредица са другите две книги: *Изследвания по история на българския книжовен език. Помагало за студенти*. Ч. I., Шумен, 1997 (195 с.); Ч. II., 2001 (145 с.). Те представляват сборници с тематично подбрани статии (повечето публикувани преди това), които дават представа за един цялостен, споен от обща концепция труд, и за целенасочен творчески път, маркиран с разнообразни науч-

ни търсения и открития. Във тях авторката засяга проблеми, чието осветляване има съществено значение за историята на новобългарския книжовен език (понататък съкр. НБКЕ). Като приноси могат да се отбележат въпросите, свързани с типологията на НБКЕ, за динамиката и статиката при формирането на някои морфологични норми, за градските говори, за изграждането на отделните книжовни стилове, за специфични моменти, съпътстващи формирането на драматургичния стил, за процесите на установяване на някои норми: несвидетелските преизказни форми, формулите за учтивост, майestatните форми. В цитираните книги се проследява книжовната дейност на заслужили дейци на българското слово, допринесли за обогатяването и усъвършенстването на НБКЕ. Сред тях на преден план изпъкват представителите на шуменския книжовен кръг, но авторката е отделила място и на други, не-шуменски радатели за богат и единен книжовен език. Втората книга завършва с две приноси за изследването на днешния български книжовен език статии: *Продуктивни словообразователни и синтагмообразователни процеси на границата между XX и XXI век* и *Проблеми на стандартизацията на българския книжовен език в съвременните условия*.

В научните постижения на К. Вачкова може да се отбележи още една сполучливо намерена изследователска ниша, която е съществена както с оглед на историята на НБКЕ, така и за разкриване на книжовноезиковите контакти между славянските народи от възрожденския период и очертаване на техните параметри (общи идеи, процеси, тенденции, типологични прилики и отлики, конкретни прояви и т.н.), или – чешката тема. Тя има предимството на изследовател, проследил стъпките на българската възрожденска интелигенция в един от най-значимите славистични центрове – Прага. Като лектор по български език и култура в Карловия университет (1985–1989) К. Вачкова има достъп до чешките архивни фондове и тяхната богата документация. По този начин тя открива за българистичната наука нови данни за книжовното дело на българи, свързани с Прага, и за чешко-българските културни отношения през Възраждането. В тази насока ценни за българската историческа лингвистика са публикациите, проследяващи интереса на чехите към българския език, разпространението на знанията за него, първите български книги, издадени в Прага. Важни сведения за историята на проучванията на българския език намираме в статията на авторката *Българският език в чешките енциклопедии от XIX и началото на XX век*, в която се анализират очерците върху българския език в най-авторитетните чешки енциклопедични издания: на М. Хатала в Речника на Ригер, на К. Иречек в Отовия речник, на Б. Хавранек в Масариковия речник, на Й. Пата в допълнението към Отовия речник. Плодотворното сътрудничество с известния чешки българист Зд. Урбан се увенчава с приносната им съвместна книга *Чешки страници за Шумен през Възраждането* (1995), която се състои от две части: 1. изследвания на двамата автори; 2. автентични архивни материали и публикации в чешкия периодичен печат. С оглед историята на НБКЕ интересна е статията на авторката в сборника *Чешките възпитаници от Шумен и устройването на новобългарския книжовен език*. В резултат на анализа на архивни материали и публикации на чешките възпитаници от Шумен, тя стига до изводи, които обогатяват и уточняват научната ни представа за процесите на формиране на НБКЕ. С основание се спира върху водещата личност в българската общност в Прага – В. Д. Стоянов, като откроява неговата активна езиковостроителна дейност. Към чешката тема се отнасят и един кръг публикации, свързани с изграждането на научния стил и заслугите на български и чешки автори (Херменгил и Карел Шкорпил, Антон Шоурек, Л. Лукаш) за полагане основите на научната терминология и за въвеждането на редица номенклатурни названия от различни клонове на науката: химия, география, археология, геометрия. В тясна връзка с преподавателската ѝ работа в Карловия университет излиза учебникът ѝ *Učebnice bulharštiny III* (в съавторство с М. Бублова).

К. Вачкова придобива званието професор с изследване, което излиза и като книга *Типологична характеристика на българския книжовен език (възрожденски период)*, Шумен, 2008 (317 с.). След продължителна работа върху тази проблема-

тика авторката представя за първи път в българското езикознание едно пълно и синтетично проучване на функционалната типология на българския книжовен език. В това комплексно изследване тя проявява своята широка научна подготовка и анализаторски способности, показва задълбочено познаване на историята на отделните славянски книжовни езици, пътищата, принципите и начините за тяхното изграждане, умение за съпоставяне на факти и обобщаване на резултати. Критичният анализ на изследванията върху функционалната типология ѝ дава основание да направи корекция на някои диференциращи признаци в типологията на славянските книжовни езици, предложени от отделни автори (Д. Брозович, Н. Мечковска, Н. Толстой). В кратката, но съдържателна част *Признаци за типологична характеристика на българския книжовен език*, доразвивайки концепциите на отделни автори за функционална типологична характеристика, авторката обективизира представените типологични признаци и предлага нови с оглед на българския книжовен език (съкр. БКЕ). Тук тя прави подбор на надеждни критерии и предлага система от релевантни признаци за функционална типологична характеристика на БКЕ в диахрония, т.е. до периода на окончателно формиране на книжовния език (27 релевантни признака) и в синхрония (16 релевантни признака). Открояването на типологичните маркери на БКЕ върху основата на усложнената и разнолика езикова действителност и в контекста на един сложен исторически, социолингвистичен и лингвистичен дискурс се прави така пълно за първи път в българското езикознание. Изследването почива на солидна теоретична и фактологична основа и трябва да се отбележи, че то има приносен характер и с оглед на славянското езикознание.

В частта *Езиковата програма на Българското възраждане* тя очертава ясно националната програма, в която централно място се отрежда на езиковата политика, провеждана от българската интелигенция, която поема липсващите институционални функции и осъществява успешно задачите ѝ. Книгата е ценна и с това, че открива широка перспектива за нови полета на научните изследвания, и проф. К. Вачкова щедро предлага идеи за размисъл. По някои проблеми тя не бърза да налага свое решение, а оставя открити въпроси за дискусия. Такива задачи за бъдещо разработване тя вижда в проучването на т.нар. имплицитна нормализация при образцовите текстове и анализа на кодификацията им на ниво текст и на ниво система от съставляващи я подсистеми и др.

Проф. д-р Кина Вачкова е авторитетен университетски преподавател, води лекции по История на НКЕ, Съвременен български език, Теория на книжовните езици, както и отделни спецкурсове. Изнасяла е лекции в Педагогическия институт в гр. Измаил, Украйна, в Карловия университет в Прага, в Анкарския държавен университет, в Букурещкия университет (по програма Еразъм). Участвала е в десетки национални и международни научни конференции (в Чехия, Словакия, Полша, Русия, Украйна, Словения, Македония, Германия, Унгария, Румъния и др.). Проучванията ѝ са отпечатани в авторитетни български и чужди издания, а за големия интерес към тях свидетелстват множеството рецензии на книгите ѝ, както и многобройните цитирания на редица нейни публикации.

Пиететът, който изпитва към възрожденското книжовно наследство, тя предава на своите студенти, а като научен ръководител – и на десетките си дипломанти и успешно защитилите си докторанти. Зад научно-приложната ѝ дейност като редактор, съредатор и съставител на сборници и други научни и научнопопулярни издания стоят към 20 тома. Сред тях с особено значение и с голям международен отзвук са сборниците с материали от научните конференции на Комисията за славянски книжовни езици, на които тя е отговорен редактор или съредатор като: „Стандарт и субстандарт“ (Шумен 2005), „Власт и кодификация“ (Пловдив 2011), „Jazykové právo a slovanské jazyky“ (Praha 2013). Организираща е и е участвала в редица национални и международни българистични и славистични конференции и конгреси.

Както с трудовете си, така и с всестранната си дейност на популяризатор на научното познание за българския език и на българската култура в страната и в

чужбина, проф. д-р Кина Вачкова се нарежда сред онези изследователи и университетски преподаватели, които по възрожденски с отдаденост работят за осветляването на важни въпроси от нашето езиково строителство в миналото и съвременното. Приносните моменти в творческото ѝ дело издигат не само шуменската езиковедска наука, но оформят и съвременния облик на националната ни лингвистика.

По повод на юбилея на проф. д-р Кина Вачкова да ѝ пожелаем творческо вдъхновение и нови научни постижения!

✉ Диана Иванова
d_ivanovabg@yahoo.com

Публикувано: 28 март 2014